

Erasme denuncia la censura a l'Elogi de la Follia

Autor: Paolo Pellegrino
Data de publicació: 21-09-2012

Al 1511, en editar-se l'Elogi de la Follia, Erasme ja hi denuncia la pràctica consolidada de la censura, on els censors “afegeixen, canvien, treuen, tornen a posar, repeteixen, refan”. Però, sobretot, hi posa de relleu “els qui publiquen obres d’altri com a pròpies, i s’atribueixen falsament una glòria guanyada per un altre”.
En Paolo Pellegrino ens aporta un document valuosíssim que hauria de deixar sense arguments als fonamentalistes que defensen que el text és intocable i immutable.

L'Elogi de la Follia (Morias Enkomion) és una bagatel·la satírica publicada l'any 1511 a París per Erasme de Rotterdam. Va ser el veritable èxit editorial del segle XVI, traduït en tots els idiomes d'Europa, abans de ser prohibit pel Concili de Trento. Va continuar d'amagat, i retornar a plena vida per ser venuda en el curs dels darrers segles com assaig filosòfic i de denúncia dels mals costums de l'època. Al llarg de la inesgotable feina de desxiframent del veritable significat amagat d'aquesta obra cabdal de la literatura del Renaixement europeu, he parat un moment davant un curiós capitolet, on Erasme descriu el seu món intel·lectual contemporani i, a la seva manera, professa una denúncia despietada de la censura i del clima de terror d'estat que ja al principi del segle XVI envaïa l'activitat dels escriptors. Atesa la rellevància del tema, i l'originalitat del seu enginy satíric, model a imitar pels escriptors de la seva època, transcric els paràgrafs més interessants, a partir de la traducció al català feta per Jaume Medina (Edicions 62, 1982), elaborada fent referència a l'edició original en llatí, només on calia retenir el significat literal del text. Escriu Erasme al capítol L:

"De la mateixa pasta són també els qui pretenen guanyar-se una fama immortal publicant llibres. Em deuen molt tots ells, però especialment els qui embruten el paper amb simples farfutalles. De fet, els qui escriuen eruditament perquè els jutgin uns quants doctors, i no recusen com a jutges ni Persi ni Leli (1), em semblen més aviat miserables que no pas benaventurats, car es turmenten contínuament: afegeixen, canvien, treuen, tornen a posar, repeteixen, refan, ho ensenyen, ho persegueixen en el novè any, i mai no n'estan satisfets; són molt pocs els qui obtenen el fútil premi, sense dubte la lloança, que els costa caríssima: moltes vetlles, molt privar-se del son (la cosa més dolça de totes), molts

sacrificis, molta suor, moltes creus. Cal afegir-hi el desgast de la salut, la desfiguració, les inflamacions dels ulls o fins i tot la ceguesa, la pobresa, l'enveja, l'abstinència de plaers, la velledat abans d'hora, la mort prematura i d'altres coses semblants. Un tal savi creu que es rescabalarà de tots aquests mals només que mereixi l'aprovació d'un o dos curts de vista.

En canvi, com delira feliç aquell escriptor meu quan sense posar-hi gens d'esforç, ans a mesura que se li acudeix, va posant en escriptura tot el que li passa pel cap – també els somnis– esmerçant-hi només un tros de paper; com més frívoles siguin les frivolitats que escriu –ho sap bé prou– més reconeixement obtindrà de la majoria, això és, dels insensats i dels indoctes. Què se li'n dóna que aquells tres saberuts, si les hi arriben a llegir, el menyspreïn? O bé, quin valor tindria el judici de tan pocs savis, si a contrastar-lo hi ha una gentada tan immensa?

Però encara són més eixerits els qui publiquen obres d'altri com a pròpies, i s'atribueixen falsament una glòria guanyada per un altre a còpia de treball, convençuts que, baldament un dia els acusin de plagi, n'hauran fruït mentrestant els interessos. Són dignes de veure com s'estarrufen quan la gent els elogia o algú els assenyala amb el dit: «Aquell és el famós En Tal», quan tenen les obres exposades als aparadors de les llibreries, i a la capçalera de cada plana es poden llegir tres noms estranys i misteriosos al màxim. Al cap i a la fi, per Déu immortal, què són sinó noms? Endemés, si es té en compte la vastitud del món, ben pocs seran els qui els arribaran a entendre, i més pocs encara els qui en faran elogis, diversos com són els paladars dels ignorants. Cal dir-ho que els noms aquests tot sovint són inventats o extrets de llibres antics? A un li abelleix dir-se Telèmac; a un altre, Estènel o Laerte; a aquest, Polícrates; a aquell, Trasímac. I ja no tindria cap importància posar com a títol d'un llibre «El Camaleó», «La Carbassa», o segons el llenguatge dels filòsofs, l'«Alfa» o el «Beta»".

Fins aquí el text d'Erasme. Per a qui ho necessiti, ens cal aprendre a llegir entre línies el que denuncia Erasme: qui vol publicar algunes coses que no siguin "farfutalles" ha de passar per la pedra dels censors; és a dir, un veritable via crucis interminable, i que li pot costar la salut, la llibertat i fins i tot la vida. Tot, doncs, dependrà del contingut dels escrits que vulgui difondre.

Quin és el remei que proposa? Erasme mateix (aquell escriptor meu...) ho posa tot com si fos un seguit de frivolitats sense cap ni peus; o sigui: amaga tot el que vol expressar sota una capa d'estupiditats, que portin els tres censors al menyspreu, però donant la possibilitat d'arribar al gran públic sense més problemes.

L'últim fet que Erasme no deixa passar en la seva denúncia és l'apropiació de l'autoria de llibres i la seva difusió sota fals nom. Que no es tracta de llibres antics, grecs o llatins, sinó contemporanis, ho diu implícitament (feu un petit esforç per adonar-vos-en), i es preocupa de fer entendre que els nous autors ficticis són personatges inexistents, tals que no poden rebre cap elogi per a la seva mestria.

Val la pena remarcar que si Erasme es preocupa de dedicar un espai considerable a tot això a dins de la seva petita obra és perquè està ben convençut que el mecanisme censor ja és un motor que funciona a ple ritme, i el que denuncia ja és la praxi. No es tracta de casos aïllats. I tot abans del 1511, que quedi ben clar.

Que Erasme es refereixi al mon intel·lectual de l'Espanya d'aleshores, ho deixo per a la propera vegada, on em preocuparé de treure el vel de frivolitat que amaga l'Elogi, i desvelar-ne l'entrellat.

Paolo Pellegrino

(1) Nota del editor, Basilea 1676: Lucili recusa aquests jutges com doctes, i va fer broma escrivint que eren de Taranto, de Cosenza o totxos. Es pot llegir al prefaci del primer llibre del De finibus bonorum et malorum de Ciceró.

El poeta. Il·lustració de Hans Holbein el jove, inclosa a dins
de la edició llatina de Basilea, del 1676